

# In memoriam - Eddy van der Maarel (1934-2021)

## Bondgenoot van de natuur

Door *Joop H.J. Schaminée & André J.M. Jansen*

In de naoorlogse Nederlandse literatuur is sprake van *De grote drie*. Wij denken dat Jan Barkman, Victor Westhoff en Eddy van der Maarel de drie grootheden van de plantensociologie in ons land zijn. En net als in de literatuur waren het zeer verschillende karakters. Jan Barkman overleed in 1990, Victor Westhoff in 2001, en nu op 4 april 2021 is ook Eddy van der Maarel ons ontvallen. De erflaters van ons vakgebied laten leemten achter die nauwelijks zijn op te vullen.

Eddy van der Maarel werd, als Evert van der Maarel, geboren op 23 februari 1934 in Amsterdam, waar hij in 1951 zijn middelbare school afsloot en in 1959 aan de Gemeentelijke Universiteit zijn studie Biologie afrondde. Onder leiding van Professor Jacob Heimans nam hij hier diverse doctoraalonderwerpen ter hand. In hetzelfde jaar trouwde hij met Marijke Versluys, gedurende zijn gehele verdere leven zijn grote steun en toeverlaat. De duinen waren vanaf het begin een geliefd studieobject en het was welhaast vanzelfsprekend dat het kustgebied ook het decor zou vormen voor zijn latere promotieonderzoek. Na een aantal jaren van (gedeeld) leraarschap werd hij verbonden aan de Rijksuniversiteit Utrecht, waar hij op 28 november 1966 zijn proefschrift *Over vegetatiestructuren, -relaties en -systemen in het bijzonder in de duingraslanden van Voorne* publiekelijk verdedigde. Het is tekenend voor Eddy dat hij zijn dissertatie opdroeg aan “Weevers’ Duin”, het onderzoeksstation, waarvoor hij zich later met hart en ziel zou inzetten om de sluiting ervan te voorkomen. Helaas tevergeefs. Een teleurstelling was ook het niet toegekend krijgen van een positie op een nieuw instituut in Leiden, waarvoor hij al het belangrijke voorwerk had verricht. De woorden van Jesaja (24:3) zijn op Eddy’s lijf geschreven: “Hij zal het geknakte riet niet breken, de kwijnende vlam zal Hij niet doven, Hij zal recht doen aan wie onrecht is gedaan.” In tegendeel moge de conclusie zijn: tekens kwam hij sterker uit te strijd en het zien van onrecht was als olie op het vuur. Opkomen voor anderen, dat heeft Eddy van der Maarel zijn hele leven gedaan.

Het is vaak de moeite waard om stellingen bij proefschriften te lezen, in het bijzonder de proposities met een maatschappelijke of reflecterende dimensie. Daarvan twee voorbeelden uit het proefschrift van Eddy van der Maarel, die getuigen van grote betrokkenheid bij de educatie van jonge mensen (van de basisschool tot en met de universiteit) en zijn enorme liefde voor klassieke muziek. Stelling 11 poneert dat de vorming van zeer begaafde kinderen even grote aandacht verdient als die van zwak begaafde, met daarbij de toevoeging dat de biologie in beide gevallen een vooraanstaande plaats zou dienen in te nemen. Stelling 12 beweegt tussen het geboortejaar van Johan Sebastiaan Bach en het sterfjaar van Wolfgang Amadeus Mozart: “De Europese muziek maakt, als elk cultuurverschijnsel, een

ontwikkeling door, die verwant is aan de biologische evolutie. Na een langzame ontwikkeling treedt een maximale differentiatie en integratie op, gevolgd door een snelle desintegratie. De periode tussen 1685 en 1791 zou, om de gedachten te bepalen, kunnen worden beschouwd als de bloeiperiode." Zijn passie voor de klassieke muziek kreeg in de jaren vijftig een professionele basis door piano te studeren aan het Muziek-Lyceum in Amsterdam, het huidige Conservatorium. Hij speelde zijn hele leven piano, tot bijna aan het einde toe. Toen genoot hij wel nog van het luisteren naar muziek. In 2008 bracht hij samen met Margriet Verbeek een dubbel-cd uit met op de natuur en de seizoenen geïnspireerde muziek voor gitaar en piano. De uitgave bevatte 90 stukken met impressionistische en expressionistische muziek voor piano en gitaar van de Renaissance tot de Moderne tijd.

Na zijn Utrechtse periode zijn Groningen, Nijmegen en Uppsala de steden waar Van der Maarel zijn loopbaan verder gestalte kon geven. Van 1968-1981 was hij verbonden aan de afdeling Geobotanie van de Radboud Universiteit Nijmegen, waar een van zijn leermeesters, de reeds genoemde Victor Westhoff, aan het roer stond. Van 1981-1999 gaf hij als hoogleraar-directeur in Zweden leiding aan het Instituut voor Plantenbiologie (*Växtbiologiska Institutionen*) van de Universiteit van Uppsala, als opvolger van de eminente veenonderzoeker Hugo Sjörs en in het kielzog van niemand minder dan Carl Linnaeus. Het is treffend dat Van der Maarel net als Linnaeus een brug wist te slaan tussen Nederland en Zweden. Linnaeus promoveerde in 1735 aan de Universiteit van Harderwijk, en verbleef daarna enige tijd in Leiden, waar hij zijn *Systema naturae* publiceerde, dat een basis zou vormen voor zijn hoofdwerk *Species plantarum* uit 1753. In zijn Zweedse periode was Van der Maarel, van 1995-1999, gasthoogleraar Biologie (met promotierecht) aan de Rijksuniversiteit Groningen. In totaal zijn vijftig studenten bij hem in Uppsala gepromoveerd en drie in Groningen. Hij was een kritische, maar heel betrokken promotor, die je met raad en daad terzijde stond en je bij tegenslag opbeurde. Hij wist hoofd- en bijzaken heel goed van elkaar te scheiden, maar wist tegelijkertijd dat details er toe deden. Ook begeleidde hij ongeveer honderd doctoraal- en masterstudenten.

Eddy was verzot op cijfers, en hield talloze lijstjes bij. Daarom nog even het volgende rijtje: op zijn naam staan 460 publicaties, waaronder 33 boeken en 230 wetenschappelijke artikelen in zogeheten *peer-reviewed* tijdschriften. Het belang van publiceren in internationale tijdschriften stond buiten kijf, maar de macht van internationale uitgeverij was een doorn in zijn oog. Het is Eddy van der Maarel ten voeten uit dat hij om deze positie tegengewicht te bieden zelf een kleine uitgeverij oprichtte, *Opulus Press*, waaraan zijn zoon Joost jarenlang leiding gaf. *Opulus* betekent werkje, een venijnige knipoog naar de grote uitgeverij. Ook Nederland is schatplichtig aan *Opulus Press*, omdat deze de uitgave van de vijfdelige reeks *De vegetatie van Nederland* mogelijk maakte. Eddy was in dit verband ook de oprichter van de twee belangrijkste internationale tijdschriften die de vegetatiekunde momenteel kent: *Journal of Vegetation Science* (JVS) en *Applied Vegetation Science* (AVS).



Eddy en Marijke van der Maarel, Fons Eysink (linksmidden) en Piet Kuiper (rechtsmid-den) tijdens een excursie naar de Lemselermaten (Twente) in 2002. Foto: André Jansen.

Als we de enorme verdiensten van Eddy van der Maarel voor de biologische wetenschap tegen het licht houden, dan zijn er twee thema's die het meest op de voorgrond staan. Enerzijds de toepassing van statistiek en het gebruik van de computer in het onderzoek, anderzijds zijn baanbrekend onderzoek naar de dynamiek van soorten en plantengemeenschappen. Het is onmogelijk om in dit verband recht te doen aan de vele geschriften waarin beide onderwerpen aan bod komen. Een uitzondering maken we voor het talloze keren geciteerde werk *The Braun-Blanquet approach* (samen met Westhoff), verschenen in 1973 als een zelfstandig hoofdstuk in het *Handbook of vegetation science*, onder redactie van Robert Whitaker. Hierin wordt een overzicht gepresenteerd van het ordineren en classificeren van vegetatie, een hoofdstuk waarin een brug wordt geslagen tussen de tot dit tijd sterk gepolariseerde Europese en Anglo-Amerikaanse benaderingen.

Van der Maarels positie als een van de pioniers van de ontwikkeling van numerieke methoden in de vegetatiekunde is onomstreden. Al in 1979 schrijft hij hierover een hoofdstuk onder de veelzeggende titel *Multivariate methods in phytosociology* (in *The Study of Vegetation*, onder redactie van Marinus Werger) en in hetzelfde jaar verschijnt in het tijdschrift *Vegetatio* een belangrijk artikel over het omzetten van in het veld genoteerde waarnemingen voor gebruik in de computer (*Transformation of cover-abundance values in phytosociology*). Haast vanzelfsprekend was Eddy van der Maarel een van de auteurs van het hoofdstuk over numerieke methoden in het eerste deel van *De vegetatie van Nederland*, over methoden, grondslagen en toepassingen.

Het ecologisch onderzoek van Van der Maarel is, zoals reeds aangegeven, vooral gericht op de dynamiek van plantensoorten en plantengemeenschappen. Centraal daarbij staan de kortstondige veranderingen in de vegetatie. Het belangrijkste wapenfeit in dezen is zijn carousel-model, waarmee veranderingen in de samenstelling van soortenrijke graslanden beter begrepen kunnen worden. Beweerd wordt

dat het komen en gaan van soorten op kleine oppervlakken bij een constante soortensamenstelling op het niveau van de plantengemeenschap is geïnspireerd op de fuga in de muziek.

Ten slotte een paar woorden over de betekenis van Eddy van der Maarel voor de natuurbescherming, die ook tot uitdrukking komt in de vele bestuurlijke functies die hij bekleed heeft. Het boekje *Voorne in de Branding* uit 1968 (samen met Marcus Adriani) droeg bij aan het uitstel van de plannen voor het vergroten van de Maasvlakte. Ook bood het een methodiek voor de ecologische waardering van natuurgebieden, die algemeen navolging heeft gekregen. Natuurbescherming is nauw verweven met ruimtelijke ordening, werd hem al snel duidelijk, wat leidde tot een studie door een werkgroep bij de Rijksplanologische Dienst over een ecologische basis van de ruimtelijke ordening. Gebaseerd op deze studie ontwikkelde Van der Maarel het zogeheten *Globaal Ecologisch Model*. De overheid liet na deze handschoen verder op te pakken, maar zoals hiervoor al gesteld: dat deed vermoedelijk pijn maar betekende niet dat hij bij de pakken ging neerzitten. Ook op latere leeftijd bleef hij betrokken en strijdlustig. Hij was een van de initiatiefnemers van het door 117 hoogleraren ondertekende manifest tegen grote bezuinigingen op het natuurbeheer van het eerste kabinet Balkenende in 2002. Maar hij zette zich ook in voor de Heimans en Thijsse Stichting, als beheerder van de gemeenschappelijke ecologische tuin in zijn woonwijk en publiceerde in 2018 samen met Marijke nog een fijnzinnig boekje over het Sterrebos van Frederiksoord, een bezit van de Maatschappij van Weldadigheid.

Gelukkig is hem op gezette tijden eer bewezen, zoals de talloze erelidmaatschappen die hem zijn toegekend, de uitreiking van de Zilveren Spreeuw door de Heimans en Thijsse Stichting en de zijn benoeming tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. In 1989 stond Eddy even in het absolute middelpunt van de vegetatiekunde, toen hij in Uppsala tijdens het door hem georganiseerde 32st symposium van de Internationaal Association for Vegetation Science (IAVS) ten overstaan van enkele honderden toeschouwers in de fameuze aula van de Universiteit van Uppsala een pianorecital ten gehore gaf. Tegelijkertijd bleef hij steeds heel benaderbaar en belangstellend voor anderen, in het bijzonder zijn kinderen, waarvan hij en Marijke blijk gaven in de kerstbrief die zij jaarlijks aan hun vrienden stuurden, in het Nederlands, Engels en Zweeds.

Op de achtergrond speelt het Pianotrio in Bes-groot van Schubert, waarbij de piano aan het begin van het langzame tweede deel, met niet meer dan enkele noten, een weergalozes melodie inzet. We kunnen ons heel goed voorstellen hoe zulke muziek Eddy's geest de laatste jaren heeft vervuld, toen de wereld om hem heen steeds kleiner werd, met de liefde van Marijke steevast aan zijn zijde.



---

*Eddy van der Maarel in de bibliotheek van de Heimans & Thijssse Stichting in Amsterdam. Bron: Heimans en Thijssse Stichting*

---